

E. Schuldt, DIE SLAWISCHEN BURGEN VON NEU-NIEKÖHR/WALKENDORF, KREIS TETEROW, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock, Schwerin und Neubrandenburg, 1, Schwerin 1967, ss. 49, tablic 26, planów 5.

Ostatnie dwudziestolecie przyniosło znaczne ożywienie badań nad wczesnym średniowieczem Słowiańszczyzny Połabskiej. W północnej części NRD do terenów najlepiej przebadanych zaliczyć należy obszar dorzecza górnej Piany i Reknicy, zamieszkany we wczesnym średniowieczu przez jedno z plemion wieleckich — Czrepienian. Na terytorium tym w latach 1950—1964 przeprowadzono systematyczne prace wykopaliskowe na czterech grodziskach: w Teterow, Behren-Lübchin, Sukow i Neu-Nieköhr/Walkendorf. Trzy pierwsze obiekty doczekały się już dawniej monograficznych opracowań¹. Ostatnio udostępnione zostały również materiały uzyskane na ostatnim z wymienionych obiektów w obszernej pracy E. Schuldta pt. *Die slawischen Burgen von Neu-Nieköhr/Walkendorf, Kreis Teterow*, wydanej jako pierwszy zeszyt nowej serii: Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock, Schwerin und Neubrandenburg.

Praca składa się z dwóch rozdziałów. Rozdział wstępny (s. 7—12) zawiera krótką charakterystykę położenia stanowiska, dość obszerne omówienie poglądów szeregu badaczy na temat lokalizacji wzmiankowanych w źródłach pisanych nazw: urbs Lubekinca (1184 r.) i Lubichin (1238 r.) oraz przedstawienie stanu badań nad obiektem przed podjęciem prac wykopaliskowych. W rozdziale II (s. 12—38) autor zreferował wyniki systematycznych badań archeologicznych, przeprowadzonych na tym stanowisku w latach 1963—1964. Ten rozdział pracy składa się jakoby z dwóch części. W części pierwszej (s. 12—20) E. Schuldt scharakteryzował nawarstwienia kulturowe i odsłonięte w nich znaleziska nieruchome w ramach wyróżnionych przez siebie dwóch obiektów obronnych, kończąc tę partię uwagami na temat historii grodów, w drugiej zaś (s. 20—38) omówił znaleziska ruchome, kładąc duży nacisk na obfity materiał ceramiczny. Rozdział II zamyka krótkie podsumowanie wyników. Praca jest bogato ilustrowana, co niewątpliwie zwiększa jej komunikatywność. Aneks, zawierający wyniki analizy zwierzęcych szczątków kostnych w opracowaniu H. H. Müllera, stanowi cenne uzupełnienie monografii (s. 41—49).

¹ W. Unverzagt, E. Schuldt, *Teterow, ein slawischer Burgwall in Mecklenburg*, Berlin 1963; E. Schuldt, *Die Ausgrabungen im Gebiet der „Alten Burg“ von Sukow, Kr. Teterow*, „Jahrbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg”, 1963, s. 217—238; tenże, *Behren-Lübchin, eine spätslawische Burganlage in Mecklenburg*, Berlin 1965.

Niewątpliwie dużą zasługą pracy E. Schuldt jest udostępnienie ogromnie cennych materiałów, posiadających kapitalne znaczenie dla studiów nad dziejami Słowiańszczyzny Połabskiej. Obiekt w Neu-Nieköhr/Walkendorf datowany jest na VII—XII w. Dzięki uchwyceniu stratygrafii na jego przykładzie można prześledzić rozwój ośrodka grodowego na przestrzeni prawie całego wczesnego średniowiecza, przejść od hipotez typologicznych do ustaleń stratygraficznych w zakresie przemian w rozwoju szeregu dziedzin kultury materialnej. E. Schuldt w pełni wykorzystał te możliwości, eksponując przede wszystkim zagadnienie przemian zachodzących w rozwoju wczesnośredniowiecznej ceramiki meklemburskiej. Wymienione ustalenia stanowią cenne uzupełnienie starszej pracy tego badacza poświęconej ceramice z terenu Meklemburgii². Interesująco ukazany został również problem przemian w formie obiektu obronnego w Neu-Nieköhr/Walkendorf od rozległego grodu z „okresu feldberskiego” do małego gródka środkowo- i późnosłowiańskiego.

Pewne zastrzeżenia można mieć natomiast do konstrukcji i charakteru publikacji. Część pierwsza II rozdziału pracy w formie ujęcia nawiązuje do dokładnego sprawozdania z badań terenowych, nie spełniając chyba w pełni wymogów stawianych publikacji o charakterze monografii źródłowej. Wydaje się zaś, że E. Schuldtowi chodziło o ten typ pracy. Tak można by w każdym razie przypuszczać na podstawie szczególnie opracowanego katalogu tzw. zabytków cenniejszych oraz sposobu omówienia materiału ceramicznego w drugiej części II rozdziału pracy. Rozwiązaniem chyba nie najszcześniejszym jest również poinformowanie czytelnika o historii grodu w Neu-Nieköhr/Walkendorf przed zapoznaniem go z wynikami analizy ruchomego inwentarza zabytkowego.

Zwraca ponadto uwagę brak przedstawienia w pracy szerszej problematyki badawczej stanowiska. Cel badań został też sformułowany bardzo skromnie. Chodziło przede wszystkim o wyjaśnienie funkcji dość zagadkowej konstrukcji drewnianej, znanej ze starszych przypadkowych odkryć, różnorodnie interpretowanej przez poszczególnych badaczy. Trzon tej konstrukcji tworzyły dwie równoległe biegnące ściany wzniesione ze słupów połączonych w części górnej poprzeczkami. Z podobnym rozwiązaniem autor opracowania zetknął się przy rozkopywaniu wału grodu w Behren-Lübchin. Badania miały zatem ostatecznie wyjaśnić, czy konstrukcja znana z Neu-Nieköhr/Walkendorf stanowiła również część składową obwarowań. Stąd też główny wysiłek badawczy położono na rozpoznanie umocnień grodu. Dopiero wyniki uzyskane na tym odcinku skłoniły badaczy do poszerzenia skali prac wykopaliskowych. Wydaje się jednak, że obiekt nie został rozkopany w stopniu na jaki niewątpliwie zasługiwał, już choćby z racji wczesnej metryki, sięgającej początków wczesnego średniowiecza.

Dość silnie zniszczone grodzisko w Neu-Nieköhr/Walkendorf zajmuje dwie sąsiadujące ze sobą kępy terenowe położone na dnie doliny. Starszy gród powstał na miejscu nieobwarowanej osady, której pozostałości odsłonięto pod wałem na zachodnim segmencie stanowiska. Wystąpiła tam wyłącznie ceramika tzw. grupy Sukow. Początki osiedla umieszczać zatem należy w VII stuleciu. Wał starszego grodu zachował się jedynie w zachodniej części stanowiska. Był to ziemny nasyp bez śladów konstrukcji drewnianych. Nie wiadomo, czy wschodnia część obiektu była już w tym okresie obwarowana. Wykopaliska nie dały wyraźnej odpowiedzi na to pytanie. E. Schuldt przypuszcza, że starszy gród obejmował również tę partię obiektu. Byłoby to zatem rozległe stanowisko obronne o wymiarach 350—

² E. Schuldt, *Die slawische Keramik in Mecklenburg*, Berlin 1956.

400 × 150—200 m. W świetle ostatnich badań tego typu duże grody uznać można za szerszą prawidłowość rozwoju najstarszego wczesnośredniowiecznego osadnictwa obronnego nie tylko na terenie Meklemburgii³, ale również na Pomorzu Zachodnim⁴. Niestety badania w Neu-Nieköhr/Walkendorf nie dostarczyły danych, które pozwoliłyby na szersze omówienie funkcji społeczno-gospodarczych i politycznych tego starszego grodu. Zwłaszcza na tym odcinku uwidacznia się niedostatek badań terenowych. Dość nieprzekonywająco brzmi też sugestia autora o schronieniowym charakterze grodu w Neu-Nieköhr/Walkendorf. Ślady zabudowy są co prawda dość nikłe, trudno jednak liczyć się z faktem, aby w wąskim przekopie (wykop IV) wytyczonym w zachodniej części stanowiska, w znikomym jedynie stopniu obejmującym część przywałową, można było uzyskać sporo informacji na temat charakteru i rozplanowania zabudowy. Na podstawie danych porównawczych z terenu Meklemburgii E. Schuldt nie wyklucza zresztą tezy o bardziej trwałym zasiedleniu grodu. O tym, że zamieszkiwała go raczej grupa dość prężna gospodarczo, świadczy naszym zdaniem zaawansowany poziom technologii miejscowej wytwórczości garncarskiej.

Na podstawie materiału ceramicznego autor opracowania podjął próbę ustalenia wieku starszego grodu w Neu-Nieköhr/Walkendorf. Umieszcza go w VIII stuleciu. W zespole ceramicznym licznie reprezentowane były naczynia o charakterystycznych młotkowato ukształtowanych brzegach (naczynia grupy Feldberg), typowych zwłaszcza — w świetle ostatnich badań wykopaliskowych przeprowadzonych na Pomorzu Zachodnim — dla 2. poł. VIII i początków IX w. Sądzymy też, że początki grodu w Neu-Nieköhr/Walkendorf datować należy raczej bliżej połowy aniżeli początków VIII w.

Na miejscu rozległego grodu z „okresu feldberskiego” zbudowano mniejszy, ale silnie obwarowany gród, zajmujący jedynie wschodnią część stanowiska. Autor wyróżnił 8 faz budowy wału oraz 12 współczesnych im poziomów osadniczych. Wał składał się z ziemnego jądra i konstrukcji drewnianych wzniesionych zarówno od strony wewnętrznej, jak i zewnętrznej obwarowań. W jednej z faz młodszego wału odsłonięto konstrukcje drewniane analogiczne do znanych ze starszych badań.

Początki młodszego grodu E. Schuldt datuje, i tym razem w oparciu o materiał ceramiczny, na początki IX w. Wydaje się, że i to datowanie ściągnięte jest zbyt daleko w dół. Zwraca przede wszystkim uwagę brak w zespole ceramicznym, składającym się z naczyń tzw. grup Fresendorf i Woldegk, okazów grupy Feldberg, które na Pomorzu Zachodnim występują jeszcze dość licznie w pewnie datowanych zespołach z początków IX w. O ile mamy prawo sięgnąć do analogii zachodniopomorskich, początki młodszego grodu w Neu-Nieköhr/Walkendorf datowalibyśmy raczej ogólnie na 1. poł. IX w. Do kwestii tej powrócimy jeszcze w dalszych uwagach. Koniec młodszego słowiańskiego grodu E. Schuldt umieszcza w 2. poł. XII w.

Na uwagę zasługują sugestie E. Schulda na temat charakteru i funkcji młodszego grodu. Badacz ten słusznie chyba dopatruje się w nim ośrodka okręgu

³ E. Schuldt, *Slawische Burgen in Mecklenburg*, Schwerin 1962; J. Herrmann, *Kultur und Kunst der Slawen in Deutschland vom 7. bis 13. Jahrhundert*, Berlin 1965, s. 10 n.

⁴ A. Urbańska, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Kędzynie, pow. Kołobrzeg*, „Spraw. Archeol.”, t. 14: 1962, s. 154 n.; W. Łosiński, *Sprawozdanie z badań archeologicznych Ekspedycji Wykopaliskowej IHKM PAN w Świelubiu i Bardach, pow. Kołobrzeg, w 1962 r.*, tamże, t. 16: 1964, s. 153 n.

grodowego. Można jedynie żałować, że autor nie przedstawił grodu na tle środowiska osadniczego, dzięki czemu ta jego funkcja rysowałaby się niewątpliwie bardziej plastycznie. Funkcję ośrodka okręgu grodowego obiekt w Neu-Nieköhr/Walkendorf pełnił wg E. Schuldta jedynie do końca X w., po czym utracił ją na rzecz oddalonego o ok. 10 km grodu w Behren-Lübchin. Nie można tu chyba jednak mówić jedynie o prostym przejściu funkcji starszego grodu przez nowo wzniesiony ośrodek obronny w Behren-Lübchin. W powstaniu tego ostatniego obiektu, podobnie jak nieco starszego Teterowa, skłonni byłibyśmy widzieć raczej wyraz szerszych procesów integracji społeczno-gospodarczej i politycznej, zachodzących w końcu I tysiąclecia n.e. na terenie Słowiańszczyzny Połabskiej.

W związku z tezą o przejściu funkcji grodu Neu-Nieköhr/Walkendorf przez obiekt w Behren-Lübchin autor opracowania powraca do sugestii, wskazującej na możliwość łączenia badanego stanowiska z grodem Lubekina, wzmiankowanym przez Saxa Gramatyka. E. Schuldt uważa, że pod tą nazwą mogą kryć się obydwa grody, przy czym ośrodek w Behren-Lübchin wraz z przejściem funkcji przejąłby równocześnie nazwę starszego centrum grodowego.

Jak zaznaczyliśmy już duża część opracowania poświęcona jest charakterystyce materiału ceramicznego. W Neu-Nieköhr/Walkendorf wystąpiły naczynia wszystkich znanych na terenie Meklemburgii grup ceramicznych, stąd też badaczka interesowała przede wszystkim relacje czasowe między poszczególnymi grupami możliwe do ustalenia w oparciu o metodę stratygraficzną. Stratygraficznie najstarsze są okazy zaszeregowane do tzw. grupy Sukow. Kolejny horyzont charakteryzują bogato zdobione, technicznie doskonałe naczynia grupy Feldberg, występujące w poziomie osadniczym starszego grodu. Z nich wywodzą się naczynia grup Fresendorf i Woldegk, wchodzące w skład zespołów znalezionych w najstarszych nawarstwieńiach młodszego grodu. W kolejnych poziomach stwierdzono dominację naczyń grupy Menkendorf, współwystępujących później z pierwszymi okazami garnków całkowicie obtaczanych na kole garncarskim grup Teterow i Vipperow. W stratygraficznie najmłodszych warstwach kulturowych znaleziono wyłącznie naczynia całkowicie obtaczane. Obok wymienionych już naczyń grup Teterow i Vipperow, reprezentowane były również egzemplarze grup Weisdin, Bobzin i Garz.

Szczególnie interesująco przedstawiają się relacje między grupami naczyń datowanych na starsze fazy wczesnego średniowiecza. Zwraca przede wszystkim uwagę pewna jednolitość typologiczna zespołów z tego okresu. I tak np. w najstarszym zespole wystąpiły wyłącznie naczynia grupy Sukow, w kolejnym — jedynie grupy Feldberg, w następnych zaś okazy grup Fresendorf i Woldegk. Badania przeprowadzone w latach ostatnich na Pomorzu Zachodnim, zwłaszcza zaś w rejonie dolnej i środkowej Parsęty, dały obraz dość podobny, lecz w szczegółach bardziej urozmaicony, a zarazem bardziej złożony. Stwierdzono mianowicie współwystępowanie w zespołach ceramicznych z tego okresu różnych grup naczyń. Różnice między zespołami o różnych współrzędnych chronologicznych wyrażają się w niejednakowym udziale procentowym poszczególnych składników podziału typologicznego. Z naczyniami grup Fresendorf i Woldegk występowały dość licznie okazy grupy Feldberg, w zespołach zaś, w których zdecydowanie przeważały naczynia tej ostatniej grupy nie miały procent naczyń stanowiły egzemplarze grupy Sukow. Przedstawiciele grupy Sukow znajdowano również w zespołach, w których dominowały naczynia grupy Fresendorf. W każdym razie na Pomorzu Zachodnim brak tego typu „czystych” zespołów (może z wyłączeniem zespołów najstarszych, składających się wyłącznie z naczyń grupy Sukow), które

prezentuje nam E. Schuldt z grodziska w Neu-Nieköhr/Walkendorf. Być może właśnie w tym wyrażają się różnice w tak bardzo zbliżonej do siebie ceramice zachodniopomorskiej i meklemburskiej⁵.

Wnioski sformułowane przez E. Schulda znacznie wzbogaciły naszą wiedzę na temat rozwoju wczesnośredniowiecznej ceramiki na terenie Meklemburgii. Na uwagę zasługują również ciekawe doświadczenia metodyczne, które przyniosło studium tego badacza. Na podstawie materiału ceramicznego autor podjął mianowicie w pełni udaną próbę zsynchronizowania poszczególnych nawarstwień kulturowych odkrytych w różnych wykopach. Żałować natomiast należy, że nie ustalił chronologii bezwzględnej wszystkich poziomów osadniczych i faz budowy wału. Nie dysponował co prawda niezależnymi wyznacznikami datującymi, wydaje się jednak, że świetna znajomość ceramiki meklemburskiej upoważniała go do podjęcia tego zadania właśnie w oparciu o tę kategorię źródeł.

Praca E. Schulda, mimo wyrażonych pewnych uwag krytycznych, stanowi niewątpliwie trwałą dorobek współczesnej nauki niemieckiej w badaniach nad wczesnym średniowieczem Słowiańszczyzny Połabskiej. Obecnie, po ukazaniu się monografii źródłowych czterech systematycznie badanych obiektów obronnych, należy oczekiwać próby syntetycznego ujęcia zagadnienia przemian w rozwoju wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego na terenie Meklemburgii.

Władysław Łosiński

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

⁵ Na temat podobieństw w najstarszej wczesnośredniowiecznej ceramice meklemburskiej i zachodniopomorskiej patrz W. Łosiński, *Einige Bemerkungen zur frühmittelalterlichen Keramik des Feldberger Typus*, „Archeologia Polona”, t. 9: 1967, s. 163 n.